

Міністерство
внутрішніх справ
України

ОБСЕ

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проєктів ОБСЕ в Україні

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

ПОСІБНИК ДЛЯ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

**Бібліотечка
дільничного
інспектора
міліції**

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
ПОСІБНИК ДЛЯ ДІЛЬНИЧНИХ
ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ**

ISBN 978-966-2310-00-9

Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції — Київ, 2012. — 40 с.

Розглянуто на засіданні Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України, протокол № 16 від 9 квітня 2012 р.

Опубліковано Координатором проектів ОБСЕ в Україні в рамках проекту «Відповідь на виклики у протидії торгівлі людьми та кіберзлочинності в Україні»

Україна, 01034, Київ,
вул. Стрілецька, 16
www.osce.org/ukraine

© ОБСЕ 2012

Усі права захищені. Зміст цієї публікації може безкоштовно копіюватися та використовуватися для освітніх та інших комерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

ОБСЕ, інститути ОБСЕ та Координатор проектів ОБСЕ в Україні не несуть відповідальності за зміст та погляди, висловлені експертами або організаціями в цьому матеріалі.

Підписано до друку 25.04.2012 р. Формат 60x90/16. Папір офс. Друк — офс.
Ум.др. арк. — 1,25. Об'єм — 1,80. Наклад 10000 прим. Зам. № 734.
Надруковано: ТОВ «Компанія ВАІТЕ»
01042, Київ, вул. П.Лумумби, 4/6, оф. 516, тел. 0 44 531 1432.

Видавництво ТОВ «Компанія ВАІТЕ»
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 2570 від 27.07.2006 р.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

ДІМ	ДІЛЬНИЧНИЙ ІНСПЕКТОР МІЛІЦІЇ
КК	КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС
КУПАП	КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
МВС	МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МОМ	МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ З МІГРАЦІЇ
ОБСЄ	ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ
ОВС	ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ООН	ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ЗМІСТ

ВСТУП: Для кого призначена ця публікація?	5
ЩО ТАКЕ ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ?	7
1. Визначення термінів	
2. Причини торгівлі людьми	11
3. Основні риси торгівлі людьми	12
4. Хто стає жертвами торгівців людьми?	18
5. Чим відрізняється торгівля людьми від подібних злочинів?	20
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: РОЛЬ СЛУЖБИ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ	23
6. Попередження торгівлі людьми	23
6.1. Правоохоронні заходи служби дільничних інспекторів міліції	23
6.2. Інформування населення	24
7. Участь у переслідуванні злочинців	26
8. Надання допомоги постраждалим	26
8.1. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми	26
8.2. Дотримання прав людини у роботі з постраждалими	29
8.3. Наслідки торгівлі людьми для постраждалих осіб	31
9. Взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми	33
9.1. Координація протидії торгівлі людьми на національному та місцевому рівнях	34
9.2. Національний механізм взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми	35
ДОДАТКИ	38

ВСТУП: Для кого призначена ця публікація?

Ця брошура призначена для працівників служби дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України. Торгівля людьми є тяжким злочином, що грубо порушує права людини. Жодна країна світу не має імунітету до торгівлі людьми, і Україна не є винятком. Сучасний всеохоплюючий підхід до нових викликів та загроз, зокрема й торгівлі людьми, вимагає мобілізації широкого кола ресурсів кожної держави для забезпечення захисту прав людини на практиці.

Комплексний підхід до протидії торгівлі людьми передбачає попередження торгівлі людьми, переслідування осіб, які вчиняють цей злочин або сприяють йому, а також зміцнення та захист прав постраждалих. Враховуючи міжнародно-визнаний кримінальний характер торгівлі людьми, роль правоохоронних органів у протидії цьому злочину важко переоцінити. Однак, протягом значного періоду часу зусилля з розбудови спроможності у боротьбі з торгівлею людьми скеровувалися майже виключно до спеціалізованих підрозділів ОВС. У той же час, враховуючи латентність цього явища, а також обмежені можливості доступу до інформації «з перших вуст» працівників спеціалізованих підрозділів через їх порівняно невелику кількість, існує потреба у підвищенні обізнаності щодо проблеми тих співробітників правоохоронних структур, які опікуються підтриманням громадського порядку і працюють безпосередньо з населенням на рівні громади. В Україні такі функції покладені на службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України.

До основних завдань міліції належить забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам¹. Ця брошура має на меті поінформувати працівників служби дільничних інспекторів міліції про особливості такого злочину як торгівля людьми, та про

---

¹ Ст. 2 Закону України «Про міліцію» № 565-ХІІ від 20 грудня 1991 р.

те, яким чином вони могли б долучитися до подолання цього явища, виконуючи перелічені завдання.

Одним з важливих елементів у роботі правоохоронних органів з постраждалими від торгівлі людьми є забезпечення дотримання прав людини, зокрема, Законом України «Про міліцію» передбачено, що «міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини»². А отже тут мова йтиме про особливі обставини постраждалих від торгівлі людьми та про те, у який спосіб повинні діяти дільничні інспектори міліції, працюючи з ними.

Серед основних завдань служби дільничних інспекторів міліції зазначається: «Попередження злочинів та адміністративних правопорушень. Участь разом з іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ у виявленні, попередженні, припиненні адміністративних правопорушень та злочинів, а також у розкритті злочинів, учинених на території адміністративної дільниці»³. У брошури також міститься інформація, стосовно того, яким чином може бути організована ця робота з метою попередження торгівлі людьми та притягнення до відповідальності зловмисників.

Торгівля людьми є комплексним явищем, тому для ефективної протидії необхідною умовою є залучення різних структур. Оскільки однією із засад діяльності служби дільничних інспекторів міліції є взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями⁴, у цій публікації наведено інформацію щодо того, яким чином така взаємодія відбувається у сфері протидії торгівлі людьми, і якою може бути роль служби дільничних інспекторів міліції у цьому процесі.

Узагальнені акти міжнародного права, законодавства інших країн, у тому числі й України, зібрані в цьому виданні, також сприятимуть покращанню роботи дільничних інспекторів міліції з протидії торгівлі людьми.

---

2 Ст. 5 Закону України «Про міліцію» № 565-XII від 20 грудня 1991 р.

3 Пункт 2.3. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

4 Пункт 1.5. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

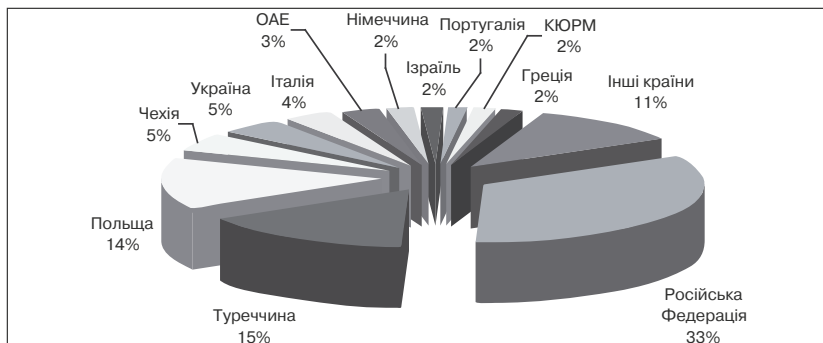
ЩО ТАКЕ ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ?

Торгівля людьми є однією зі сфер кримінального бізнесу, що розвивається найбільш стрімкими темпами. На сьогодні масштаби цього виду злочинної діяльності⁵ у світі набули таких розмірів, що за своїми наслідками стоять на третьому місці після нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками.

За інформацією неурядових організацій, протягом 2000-2011 років основними країнами призначення для громадян України, які постраждали від торгівлі людьми, були Російська Федерація, Туреччина, Польща, Чехія, Італія, Об'єднані Арабські Емірати, Німеччина, Ізраїль, Португалія, Колишня Югославська Республіка Македонія та Греція. При цьому п'ять відсотків українців постраждали від торгівлі людьми на території України (див. Діаграму 1)⁶.

Діаграма 1

Країни призначення постраждалих від торгівлі людьми (2000 — червень 2011 рр.)

⁵ Деякі оціночні дані щодо масштабів проблеми:

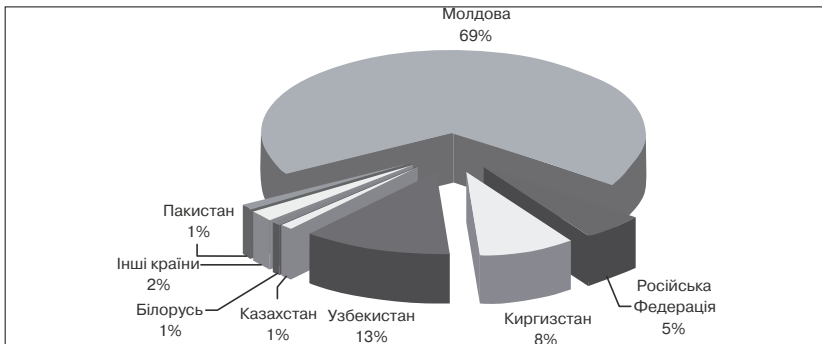
- з метою експлуатації у світі щорічно продають за кордон 600–800 тисяч осіб (за оцінками уряду США);
- жертвами торгівлі людьми щороку стають понад 1,2 млн дітей (за даними Дитячого Фонду ООН — ЮНІСЕФ);
- починаючи з 1991 року кількість українців, постраждалих від торгівлі людьми, становить понад 110 тис. осіб (за оцінками МОМ).

⁶ <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/>

Одночасно з цим Україна перестає бути суто країною походження «живого товару», виступаючи також як країна транзиту та призначення для іноземних громадян. Так, протягом 2003-2011 рр. 407 іноземців постраждали від торгівлі людьми в Україні (див. Діаграму 2), з них 351 особа перевозилася через територію України з метою експлуатації, а 56 осіб експлуатувались безпосередньо в Україні⁷. Серед тих, хто експлуатується в Україні, значну кількість становлять громадяни країн Середньої Азії, зокрема, Узбекистану, Киргизстану і Казахстану, а також громадяни Молдови та Пакистану. Разом з тим, фіксуються випадки експлуатації в Україні громадян Чехії, Російської Федерації, Філіппін, Литви, Білорусі, Словаччини, ДР Конго та Індії.

Діаграма 2

Україна як країна транзиту та призначення постраждалих від торгівлі людьми (2003 — червень 2011 рр.)

1. Визначення термінів

Торгівля людьми — це тяжкий злочин, який є грубим порушенням прав людини.

Поняття торгівлі людьми визначено рядом нормативно-правових актів. Першим сучасним міжнародно-визнаним тлумаченням терміну «торгівля людьми» є визначення, що міститься у *Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї*⁸. Подібні визначення містяться і в інших міжнародних

⁷ <http://www.stoptrafficking.org/view.statistics/>

⁸ Ст. 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної

документах, зокрема, *Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми*⁹ та *Плані дій ОБСЄ з протидії торгівлі людьми*¹⁰.

Що стосується терміну «торгівля людьми» в українському законодавстві, то Законом України «Про протидію торгівлі людьми»¹¹ визначено, що:

торгівля людьми — здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України¹² визнаються злочином;

боротьба з торгівлею людьми — система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних / юридичних осіб — торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності;

дитина — будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років;

особа, яка постраждала від торгівлі людьми, — будь-яка фізична особа, яка стала об'єктом торгівлі людьми і визнана такою відповідно до положень Закону України «Про протидію торгівлі людьми»;

виявлення особи, яка постраждала від торгівлі людьми (жертви торгівлі людьми), — з'ясування інформації, яка дає підстави вважати, що певна фізична особа постраждала від торгівлі людьми;

попередження торгівлі людьми — система заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин та умов, що призводять до торгівлі людьми;

організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 року (ратифікований Законом України від 04.02.2004 № 1433-IV) — див. у Додатках.

9 Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано Законом України від 21.09.2010 № 2530-VI).

10 Рішення №557/Ред. 1 Постійної Ради ОБСЄ, План дій з протидії торгівлі людьми, 2005 (PC.DEC/557/Rev.1).

11 П. 14 ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 №3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

12 Ст. 149 Кримінального кодексу України — див. в Додатках.

протидія торгівлі людьми — система заходів, спрямованих на подолання торгівлі людьми шляхом її попередження і боротьби з нею та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Хоча визначення торгівлі людьми може видатися складним, його можна розбити на три складові: дії, засоби і мету.

Елементи торгівлі людьми		
Що?	Як?	З якою метою?
☐ вербування ☐ переміщення ☐ переховування ☐ передача ☐ одержання людини	<p>вдаючись до погроз або із застосуванням:</p> ☐ сили ☐ примусу ☐ обману ☐ шантажу ☐ зловживання владою	<p>експлуатація:</p> ☐ сексуальна експлуатація, зокрема використання в порнобізнесі ☐ примусова праця ☐ примусове надання послуг ☐ рабство чи підневільний стан ☐ залучення до боргової кабали ☐ вилучення органів та проведення дослідів над людиною ☐ усиновлення (удочеріння) з метою наживи ☐ примусова вагітність ☐ втягнення у злочинну діяльність ☐ використання у збройних конфліктах ☐ тощо
↻ Дії	↻ Засоби	↻ Мета

Таким чином, визначення торгівлі людьми:

1. Визнає різні форми експлуатації, а не обмежується лише сексуальною експлуатацією, таким чином охоплюються, зокрема, такі розповсюджені форми експлуатації, як примусова праця, підневільний стан, вилучення органів, використання людини у занятті жебрацтвом тощо.
2. Стосується долі не лише дівчат і жінок, але визнає, що постраждати від торгівлі людьми можуть чоловіки, жінки і діти.
3. Скасовує згоду постраждалої особи, якщо до неї застосувалися такі чинники, як шантаж, фізичне насильство тощо або якщо згода постраждалої особи була отримана в результаті обману, наприклад щодо умов та оплати праці.

4. Не передбачає обов'язкового перетину державних кордонів.

Торгівля людьми може відбуватися в межах однієї країни (так звана «внутрішня» торгівля людьми) або кількох країн («транснаціональна» торгівля людьми). Розвиток явища внутрішньодержавної торгівлі людьми спричинений значними відмінностями в економічному розвитку регіонів (наприклад, аграрні та промислові регіони, депресивні регіони з високим рівнем безробіття і великі міста чи регіони з можливістю сезонної роботи). Сприяють цьому також і відносна легкість організації злочинної діяльності в межах однієї держави, а саме незначні відстані між місцями вербування та експлуатації, відсутність мовного бар'єру та необхідності оформлення документів для виїзду за кордон тощо.

2. Причини торгівлі людьми

Існує багато причин торгівлі людьми. Вони є комплексними і взаємопов'язаними. Потраплянню людей в ситуації торгівлі людьми сприяє, зокрема:

- економічна нестабільність у державі та низький рівень життя населення;
- домашнє насильство, інші прояви ґендерної нерівності;
- стереотипне сприйняття торгівлі людьми як проблеми, що «мене не торкнеться», оскільки «це стосується лише молодих жінок або тих, хто їде за кордон» тощо;
- недостатня поінформованість про ризики нелегального працевлаштування як в Україні, так і за кордоном;
- привабливість уявного кращого життя за кордоном та погана обізнаність українських громадян щодо реалій перебування за кордоном, можливих наслідків та алгоритму дій у випадку небажаних ситуацій;
- повільний розвиток державної системи захисту постраждалих;
- несистематична робота з профілактики торгівлі людьми.

Щодо зовнішніх причин торгівлі людьми, то серед них можна визначити такі:

- інтернаціоналізація тіншової економіки;
- попит на низькооплачувану працю;

- попит на неофіційну працю, зокрема й дітей, наприклад, у сфері комерційної сексуальної експлуатації;
- попит на працю в галузях, де основне населення не бажає працювати через низку причин, зокрема небезпечні умови праці, велике фізичне навантаження тощо;
- брак можливостей легального працевлаштування за кордоном для громадян України;
- недосконалість законодавства та практик з протидії торгівлі людьми у деяких країнах світу, що дозволяє торгівцям людьми маніпулювати власною безкарністю і обмежує можливості допомоги жертвам;
- спрощення можливостей для подорожування.

3. Основні риси торгівлі людьми

Торгівля людьми відбувається на кількох рівнях — від спонтанних контактів до високоорганізованих злочинних мереж. Майже завжди торгівля людьми передбачає існування певних груп, що складаються з ланок, кожна з яких виконує свою функцію. Такі групи можуть бути як сталими, так і ситуативними.

У процесі торгівлі людьми можна виокремити **три основні стадії**, на кожній з яких зазвичай задіяні різні групи злочинців, і які мають свої особливості щодо того, що відбувається з постраждалими: вербування, перевезення, експлуатація.

Під **вербуванням** людини слід розуміти досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання, тобто запрошування і набору добровольців ніби для участі у певній діяльності¹³.

На цій стадії вербувальники підшуковують потенційних жертв для подальшої передачі їх для експлуатації. Основним завданням злочинців на цьому етапі є визначення особи, життєві обставини і характер якої можуть спонукати її до дій, які зрештою приведуть її під контроль торгівців людьми, та спонукання потенційної жертви на здійснення таких кроків. На практиці це може виглядати як пропозиція працевлаштування в іншій країні чи місцевості, зроблена особі, яка шукає заробіток, чи навчання / практики для студентів. До особливо

¹³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2007. — с. 342.

вразливих категорій потенційних жертв торгівлі людьми можна віднести незаміжніх (у тому числі розлучених) жінок або самотніх матерів, молодь, зокрема дітей вулиці, сиріт, дітей — вихідців із неблагополучних сімей, мігрантів, осіб, які зазнали насильства в сім'ї, членів малозабезпечених сімей та осіб з проблемами здоров'я.

Усупереч поширеній думці, вербувальниками можуть виступати не лише незнайомі або малознайомі особи. Не поодинокими є випадки, коли вербуванням жертв торгівлі людьми займаються близькі знайомі (колишні однокласники, колеги по роботі тощо) і навіть родичі постраждалих. **Вербувальниками можуть бути як чоловіки, так і жінки.** Функції вербувальників можуть також виконувати туристичні агенції або агенції, що офіційно або неофіційно займаються посередництвом у працевлаштуванні за кордоном, шлюбні або модельні агенції тощо.

Як правило, вербувальники використовують такі **методи**:

- пошук поодинокими вербувальниками зацікавлених чоловіків та жінок у кафе, барах, нічних та диско-клубах, на ринках тощо;
- вербування через неформальні кола сімей та / або друзів;
- поширення оголошень щодо роботи та навчання за кордоном (в т.ч. у ЗМІ, соціальних мережах / Інтернеті);
- діяльність під виглядом агентств, що пропонують роботу або навчання за кордоном, шлюбні або туристичні агентства;
- оформлення фіктивних шлюбів;
- викуп дітей в опікунів / батьків;
- викрадення людини тощо.

Процес вербування завершується домовленістю про те, що потенційна жертва пристає на пропозицію вербувальника. У багатьох випадках вербувальник також пропонує послуги з оформлення необхідних документів (виготовлення закордонного паспорта, оформлення віз, контрактів на роботу тощо), які, втім, нерідко виявляються фальшивими або нікчемними. Злочинці також намагаються на цьому етапі втягнути обраних жертв у боргову кабалу, пропонуючи «позичити» необхідні суми грошей для виконання всіх необхідних процедур.

На етапі вербування жертви зазвичай не зазнають фізичного тиску, проте вони можуть зазнавати морального або психологічного

впливу з боку вербувальників, які їх ошукують неправдивими або напівправдивими обіцянками.

Перевезення — це дії, спрямовані на зміну місця перебування жертви. Зазвичай переміщення здійснює вербувальник, але це можуть робити й інші особи. Воно може бути пов'язане з перетином кордону, але може відбуватися і в межах країни або одного регіону. Переміщення є закінченим злочином з моменту зміни місця перебування людини. З дій, перелічених у визначенні цього злочину, під час перевезення постраждалих зазвичай відбувається не лише переміщення, а також їх передача, одержання і переховування. Нерідко процес перевезення відбувається у кілька етапів, коли постраждалих переміщують з одного місця до іншого на шляху до пункту призначення.

У випадку перевезення постраждалих за кордон, торгівці людьми часто сприяють тому, аби їхні жертви не мали або втратили законні підстави для перебування та / або працевлаштування у країні призначення або в країні транзиту. Метою цього є введення їх у залежність від злочинців і використання цих обставин надалі для здійснення контролю над постраждалими.

Перевезення відбувається найчастіше із супроводом — явним або прихованим. Це робиться, аби унеможливити ситуації, коли жертва може не прибути до місця призначення, наприклад, самостійно змінивши маршрут, або через затримання імміграційними / прикордонними службами. Такий супровід також має на меті зменшення кола контактів жертви з оточуючими.

Основні види в'їзду до країни транзиту / призначення:

прихований: незаконний в'їзд (без відповідних документів) транспортними засобами, у схованках, у контейнерах, пішки і т.п.;

відкритий: використовуючи підроблені документи на в'їзд / виїзд або посвідчення особи;

відкритий: використовуючи справжні, дійсні документи, але які мають інше призначення (наприклад, туристична або студентська віза, що не дає права на працевлаштування).

На етапі перевезення постраждалі можуть зазнавати обмеження свободи пересування / спілкування з боку торгівців людьми,

що може здійснюватися як із застосуванням фізичного впливу, так і психологічного тиску.

На стадії **експлуатації** використовують багато різних механізмів для контролю постраждалих від торгівлі людьми. Кожний з цих механізмів може застосовуватися окремо, але переважно їх поєднують, щоб забезпечити умови фактичної або психологічної ізоляції постраждалих. Після прибуття до місця призначення, жертви опиняються в умовах, подібних до рабства, коли їх примушують до виконання таких завдань і на таких умовах, на які вони не давали згоди.

З метою утримування жертв у покорі, торгівці людьми вдаються до різноманітних **методів контролю**, серед яких:

- боргова кабала;
- вилучення документів, що посвідчують особу, та / або проїзних документів;
- страх перед представниками влади;
- ізоляція — мовна та соціальна, заборона спілкування;
- погрози та / або застосування насильства;
- примушування / спонукання до вживання наркотичних речовин або алкоголю;
- психологічний тиск, шантаж, що викликає страх стигматизації та сорому;
- погрози та/або застосування розправи з сім'єю / близькими потерпілої особи.

Боргова кабала є одним з головних інструментів контролю постраждалих. Механізм починає діяти під час стадії вербування, коли торгівці погоджуються позичити постраждалим гроші на транспортні витрати та оформлення дозволу на працевлаштування за умови, що постраждалий зможе віддати борг з грошей, зароблених у країні / місці призначення. Це створює «боргову кабалу», яку потім торгівці використовують як засіб примусити особу розпочати діяльність, що була для неї запланована. Їй просто повідомляють про те, що вона має працювати доти, поки не відробить «борг». У процесі експлуатації також використовується система штрафів (часто нелегітимних, значно перебільшених та постійно зростаючих), що робить виплату «боргу» неможливою.

Постраждалі від торгівлі також можуть опинитися в умовах «боргової кабали» в результаті перепродажу третій стороні, після чого їх примушують відробляти суму, яку за них заплатили. Навіть у випадках, коли постраждалих насильно викрали та вивезли, їх можуть змусити повертати гроші, які торговець заплатив за викуп їх у особи, яка здійснила викрадення.

Вилучення документів, що посвідчують особу та / або проїзних документів відбувається зазвичай негайно після прибуття до країни / місця призначення. Таким чином, постраждалі без документів офіційно «не існують», вони стають нелегальними мігрантами, що істотно ускладнює їхні спроби втекти до іншої країни або звернутися по допомогу без ризику бути затриманими та покараними. Оскільки багато постраждалих походять з країн, у яких правоохоронні органи вважаються інструментом примусу та переслідування, а не джерелом допомоги, постраждалі найчастіше не бажають звертатися до правоохоронних органів.

Торгівці людьми культивують у постраждалих **страх перед представниками влади**, зокрема правоохоронних органів, щоб унеможливити втечу своїх жертв і звернення до правоохоронних органів з офіційними заявами проти торгівців.

Вони посилюють стереотипи сприйняття правоохоронних органів двома шляхами. Злочинці можуть порадити постраждалим звернутися до правоохоронних органів, якщо ті того забажають, але в результаті їх заарештують та негайно депортують і переслідуватимуть після повернення на батьківщину. Практика свідчить, що торгівці людьми переважно не помиляються у своїх оцінках, оскільки більшість постраждалих від торгівлі людьми, про яких стає відомо правоохоронцям в країнах призначення, негайно депортують, а не розглядають як постраждалих від тяжкого злочину.

Торгівці людьми також можуть застосовувати іншу тактику: переконати постраждалих у тому, що їхні сподівання на допомогу з боку правоохоронних органів марні, оскільки правоохоронні органи корумповані, а торгівці людьми платять їм гроші. Корумпованість деяких співробітників правоохоронних органів та інших посадових осіб є великою проблемою, що негативно позначається на ставленні до правоохоронців та призводить до готовності постраждалих одразу погодитися з подібними зауваженнями торгівців, незалежно від того, правдиві вони чи ні.

Як додатковий засіб контролю постраждалих торгівці людьми часто застосовують **ізоляцію**, коли постраждалих осіб тримають у закритих приміщеннях і не дають їм можливості спілкуватися з іншими людьми рідною мовою або встановлювати будь-які соціальні контакти з людьми, близькими за походженням, за винятком інших постраждалих осіб.

Торгівці людьми також повною мірою користуються **насильством та погрозами застосування насильства** як ефективним інструментом контролю. Щоб забезпечити покору, постраждалих постійно б'ють, гвалтують, тримають під замком, ізолюють на тривалий час, не дають води та їжі, піддають іншим тортурам. Це може бути покаранням за будь-які порушення або застосовуватися як попередження для інших постраждалих, щоб наочно продемонструвати, з якими наслідками може бути пов'язане порушення. В інших випадках фізичне та сексуальне насильство часто є проявом сексуальних збочень або садизму злочинців.

Доволі поширеними формами впливу є «показові» покарання, коли обирається одна особа з групи жертв, і над нею чиниться розправа. Внаслідок застосування таких форм впливу на потерпілих, останні зазнають серйозних травм — як фізичних, так і психічних. Непоодинокими є випадки, коли знущання злочинців призводять до серйозного каліцтва і навіть до смерті жертв.

Для постраждалих, які належать до окремих етнічних груп, можуть застосовувати ефективні методи психологічного тиску. Наприклад, якщо постраждалі походять з країн Західної Африки, ритуали вуду дуже їх залякують, а це гарантує контроль та покору.

У деяких випадках торгівці вводять постраждалим **наркотичні препарати**, аби викликати у них залежність, що посилить контроль над жертвами. Торгівці стають постачальниками наркотиків для постраждалих, які стають дедалі більш залежними від них. Залучення до вживання наркотичних препаратів спрощується через те, що багато постраждалих самі хочуть вживати наркотики, щоб забути про своє становище в умовах експлуатації.

Іншим механізмом контролю є **страх сорому та стигматизації**. У випадку сексуальної експлуатації торгівці можуть погрожувати, що розкажуть родичам постраждалих про те, що вони займаються проституцією. Фотографії, зроблені під час гвалтувань постраждалих, використовують

для шантажу, аби забезпечити покору. Торгівці погрожують, що надішлють півку родині постраждалого у разі опору. В деяких випадках при розголошенні факту залучення до проституції постраждалим, наприклад, тим, які походять з мусульманських країн, загрожуватиме більша небезпека від власних родин, аніж від торговців. Страх сорому та стигматизації може виникати і в інших формах торгівлі людьми. У випадках, коли ошуканих осіб примусили до експлуатації, це природна реакція, що вони бояться розголошення факту обдурювання їх торговцями. Зокрема, постраждалі чоловіки соромляться визнати себе жертвами торгівлі людьми не тільки через перенесене насильство, а й через те, що вони не виконали свою стереотипну роль «годувальника» родини.

Найефективнішим способом залякування, який ускладнює розслідування цієї категорії злочинів, **є погроза насильства щодо близьких та рідних** постраждалого від торгівлі людьми, які залишаються в країні походження. У багатьох випадках торговці людьми намагаються отримати інформацію про сімейні обставини постраждалих осіб. Це може бути просто ім'я або адреса близького родича чи іншої близької людини. Насправді торговцям людьми не обов'язково мати дуже детальну інформацію про сім'ї постраждалих осіб, оскільки для забезпечення контролю їм достатньо погроз та суб'єктивного сприйняття цих погроз постраджалими. Постраждалі просто не можуть ризикувати безпекою близьких людей, припускаючи, що торговці «блефують», коли ті погрожують насильством проти їхніх рідних у разі порушення вимог чи спроби втекти.

Якщо розглянути всі наведені вище механізми разом, то результатом буде ситуація фактичної або психологічної ізоляції. Важливо подивитися на цю ситуацію очима постраждалої особи, на яку можуть впливати усі ці чинники водночас або ж окремо. Тоді стає зрозумілим, чому дуже мало постраждалих від торгівлі людьми намагаються втекти від злочинців, та чому правоохоронці зобов'язані боротися з торгівлею людьми, виходячи навіть із суто гуманітарних міркувань.

4. Хто стає жертвами торговців людьми?

Сьогодні термін «торгівля людьми» застосовується до різних форм експлуатації та різних видів жертв. Немає єдиного «типового» випадку торгівлі людьми. Об'єктом цього злочину може бути будь-хто незалежно від статі, віку, соціального становища тощо. Форми вербування, перевезення та експлуатації жертв теж різняться.

Оскільки торгівля людьми часто пов'язана з організованою злочинністю, злочинці знаходять «застосування» для кожної жертви¹⁴ задля збільшення власних прибутків. Так, якщо робота вимагає фізичної сили (будівництво, прокладання залізничних колій або промислова риболовля), до такої роботи частіше примушують чоловіків. Крім того, чоловіків можуть використовувати з метою здійснення правопорушень та у збройних конфліктах. Жінок піддають сексуальній експлуатації чи примусовій праці в домашньому господарстві, промислового або сільськогосподарському секторах¹⁵. Діти, особи похилого віку та люди з функціональними обмеженнями стають жертвами торгівлі людьми з метою жебракування. Примушують жебракувати також осіб, які мають залежність від психотропних речовин. Нині примусове жебракування є однією з найбільш поширених форм внутрішньої торгівлі людьми — після трудової експлуатації та сексуального рабства. Будь-які особи можуть також бути втягнуті в торгівлю людьми для вилучення та трансплантації органів. Але такий поділ є досить умовним і не означає, що, наприклад, чоловіків не можуть використовувати для сексуальної експлуатації, жінок та дітей — для втягнення у злочинну діяльність (наприклад, дрібні крадіжки чи перевезення наркотичних речовин).

Важливо відзначити, що частина постраждалих від торгівлі людьми піддається експлуатації більш ніж одного виду. Зазвичай це трудова та сексуальна експлуатація. Результати досліджень також показують, що можуть бути й інші комбінації, наприклад: жебракування та втягнення у злочинну діяльність; трудова експлуатація, жебракування та втягнення у злочинну діяльність; сексуальна, трудова експлуатація та жебракування тощо¹⁶.

Неможливо створити універсальний портрет «жертви торгівлі людьми». Серед виявлених жертв торгівлі людьми є особи з різним рівнем освіти, сферою професійної діяльності, соціальним походженням тощо. Тому не можна штучно обмежувати коло тих, на кого мають бути спрямовані зусилля із попередження торгівлі людьми, і кому може знадобитися допомога.

¹⁴ За період з 2004 по 2010 рік кількість жінок, постраждалих від торгівлі людьми, становила 6627 осіб, тоді як чоловіків, які отримали допомогу, — 1305 осіб. Звіт представництва МОМ в Україні щодо надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми (з урахуванням статі).

¹⁵ За даними представництва МОМ в Україні, від трудової експлуатації за період 2007–2010 рр. постраждало 864 чоловіки та 824 жінки.

¹⁶ За даними представництва МОМ в Україні, із загальної кількості осіб, які страждали від змішаної форми експлуатації, 93% становили особи жіночої статі.

5. Чим відрізняється торгівля людьми від подібних злочинів?

Межі між різними злочинами часто нечіткі, тому кожен випадок слід розглядати окремо. Це твердження особливо справедливе щодо торгівлі людьми і *незаконного ввезення мігрантів*¹⁷.

Як нелегальна міграція, так і торгівля людьми пов'язані з переміщенням людей з метою отримання прибутку. У випадку нелегального перевезення мігрантів прибутком посередника є плата мігранта за його нелегальне перевезення до країни призначення. Що стосується торгівлі людьми, то основним джерелом прибутку злочинців є прибуток, отриманий за рахунок експлуатації людини. Різниця у становищі нелегальних мігрантів і жертв торгівлі людьми часто стає особливо помітною після повернення до країни походження. На відміну від загальновідомих позитивних історій заробітчан, постраждали від торгівлі людьми повертаються ні з чим, оскільки прибуток від їхньої діяльності отримують злочинні угруповання, що їх експлуатують. Тож, жертви торгівлі людьми, на відміну від успішних трудових мігрантів, стикаються з невирішеністю або погіршенням економічної ситуації після повернення.

Після прибуття до місця призначення стосунки між нелегальним мігрантом та перевізником припиняються (оскільки відбувся нелегальний перетин кордону і розрахунок за це), а зв'язок постраждалих з торгівцями людьми лише посилюється, оскільки після перевезення починається етап експлуатації.

Іншою відмінністю є те, що нелегальна міграція завжди носить транснаціональний характер, а торгівля людьми може здійснюватися і в межах однієї країни.

Отже відмінностями між торгівлею людьми та нелегальною міграцією є:

- **згода** (при нелегальній міграції мігрант є повністю поінформованим про умови надання йому «послуг» нелегального перетину кордону, передбачає наявність небезпеки або неналежні умови під час перевезення і погоджується з цим. З іншого боку, згода, яку постраждали від торгівлі людьми

---

¹⁷ Покарання за такі дії передбачене, зокрема, статтею 332 Кримінального кодексу України (Незаконне переправлення осіб через державний кордон України), а також визнане злочином у *Протоколі проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря*, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

давали на етапі вербування, відносилася до обманних обіцянок вербувальників і, таким чином, не є дійсною¹⁸);

- **експлуатація** (дії посередника щодо нелегального ввозу мігрантів закінчуються після прибуття до місця призначення, тоді як торгівля людьми пов'язана з подальшою експлуатацією людини);
- **транснаціональний характер** (нелегальна міграція завжди містить елемент перетину кордону, адже потрапляння до іншої країни є метою мігранта, а торгівля людьми може здійснюватися і в межах однієї країни, якщо таким чином злочинці можуть досягнути мети експлуатації людини).

Порівняльна таблиця

Фактори	Нелегальна міграція	Ситуація торгівлі людьми
Постраждала сторона	Держава, міграційні закони якої порушуються (<i>недоотримання доходів до бюджету за візи, небажані особи на її території тощо</i>)	Конкретна людина, права якої порушуються (<i>право на свободу пересування, недоторканість, гідне поводження тощо</i>)
Характер відносин з посередником	Партнерські (<i>мігранту відомі умови перетину кордону</i>)	Контроль людини з боку злочинців, зокрема, з використанням насильства
Мета співпраці	Прибуток посередника за сприяння у перетині кордону	Прибуток злочинців від експлуатації людини
Перетин кордону	Обов'язково і завжди нелегально	Не є обов'язковим, і якщо є, може бути як легальним, так і нелегальним
Після перетину кордону	Мігрант може робити, що захоче	Жертва торгівлі людьми знаходиться під контролем і експлуатується
Згода особи	Добровільно	Примусово або обманним шляхом

Торгівля людьми не тотожна *проституції*. Ці два явища часто поєднані у публічному дискурсі з тієї простої причини, що більшість знаних і поширених сценаріїв торгівлі людьми належать саме до випадків торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Втім, у випадку сексуальної експлуатації мова йде про *примушування* до заняття проституцією (або виконання інших дій сексуального характеру) — жертва не має можливості відмовитися від надання таких послуг і, як правило, не отримує винагороду, що є суттєвою відмінністю від ситуації, коли особа самостійно і добровільно вирішує

¹⁸ Законодавство багатьох країн виключило питання «згоди» з переліку елементів «торгівлі людьми», зокрема, керуючись принципом, що жодна людина не може дати усвідомлену згоду на власну експлуатацію.

надавати послуги сексуального характеру з метою отримання винагороди і так само має можливість вільно припинити такі свої дії.

Українське законодавство також розрізняє торгівлю людьми та примушування до проституції, останнє зокрема передбачено статтею 303 Кримінального кодексу України (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією).

До жертв торгівлі людьми не слід ставитися як до злочинців.

Відповідно до Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, потерпілих осіб не можна притягати до відповідальності «за їхню причетність до незаконних видів діяльності, коли така причетність є наслідком примусу»¹⁹ (положення про звільнення від покарання). Такі злочини, як, наприклад, порушення законів про імміграцію чи проституцію, можуть розцінятися як адміністративні. Жодну людину, яку визнано жертвою торгівлі людьми, не слід карати — незалежно від того, повертається вона в Україну з іншої країни чи є іноземцем, якого визнано жертвою торгівлі людьми в Україні.

---

¹⁹ Стаття 26 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано Законом України від 21.09.10 № 2530-VI).

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: роль служби дільничних інспекторів міліції

Ефективна боротьба з торгівлею людьми є можливою лише в тому разі, коли до неї повною мірою залучені всі установи і організації, які можуть впливати на чинники, що були розглянуті вище. Служба дільничних інспекторів міліції у системі Міністерства внутрішніх справ України також може відігравати важливу роль у цьому процесі. Аби чіткіше визначити, яким чином дільничні інспектори міліції можуть впливати на стан протидії торгівлі людьми, слід розглянути найважливіші напрямки такої протидії, і, відштовхуючись від завдань, покладених на службу дільничних інспекторів, спробувати визначити найбільш доречні напрямки роботи.

Згідно відповідного Закону України, протидія торгівлі людьми здійснюється у **трьох напрямках**: попередження, боротьба (переслідування злочинців) та надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми. Ці напрямки збігаються з тими основними завданнями міліції, які були згадані у вступі до цієї брошури. Нижче буде розглянуто дії дільничних інспекторів у кожному з цих напрямків.

6. Попередження торгівлі людьми

Попередження торгівлі людьми полягає у виявленні та усуненні причин та умов, що призводять до торгівлі людьми, і які були нами розглянуті вище (див. Причини торгівлі людьми). Звичайно, служба ДІМ не є єдиною структурою, яка має опікуватись попередженням торгівлі людьми. Різні органи та установи можуть мати вплив на ті чи інші фактори. Зокрема, служби зайнятості, управлінські органи у галузі економіки впливають на ситуацію на ринку праці, соціальні служби забезпечують надання необхідних послуг особам із уразливих категорій населення тощо.

6.1. Правоохоронні заходи служби дільничних інспекторів міліції

Одними з функцій служби дільничних інспекторів міліції є «забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та захист від протиправних посягань, надання у межах своїх повноважень правової, соціальної

допомоги та інших послуг населенню»²⁰. Служба ДІМ має «всебічно, повно й об'єктивно досліджувати причини й умови, які призводять до вчинення правопорушень»²¹. До її функцій також належить «накладження співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування»²², що може слугувати підґрунтям для оцінки імовірності потрапляння осіб із уразливих категорій населення (в т.ч. іноземців) у ситуацію торгівлі людьми.

У ході здійснення аналізу стану, структури і динаміки правопорушень відділам дільничних інспекторів міліції ГУМВС, УМВС слід звертати особливу увагу на такі правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, як підробка паспортних або проїзних документів, незаконне вилучення паспортів, сприяння незаконному перетину державного кордону, порушення правил перебування або працевлаштування в Україні²³, провадження посередницької діяльності з працевлаштування за кордоном без відповідної ліцензії, утримання будинків розпусти, примушування до проституції та заняття жебрацтвом тощо. Така комплексна інформація може сприяти вчасному виявленню злочинців, які мають намір або здійснюють торгівлю людьми.

У ході проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до покарання без позбавлення волі²⁴, необхідно брати до уваги ті випадки, коли протизаконні дії засуджених були кваліфіковані як торгівля людьми за статтею 149 Кримінального кодексу України (чи статтею 124-1 Кримінального кодексу України, чинного до вересня 2001 року), або якщо вони були причетні до злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

6.2. Інформування населення

Недостатня або викривлена поінформованість населення про причини торгівлі людьми та про те, яким чином забезпечити себе від потрапляння до тенет торгівців людьми, є одним з важливих чинників поширення цього явища. Через підвищення поінформованості

20 Пункт 3.1. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

21 Пункт 3.3. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

22 Пункт 3.2. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

23 Ст.ст. 197-206 КУПАП.

24 Така робота повинна проводитися у співпраці з кримінально-виконавчою інспекцією Державного департаменту України з питань виконання покарань, про що, зокрема, згадується у пункті 13.2. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України».

населення про можливі небезпеки та шляхи їх уникнення дільничні інспектори міліції можуть суттєво вплинути на зменшення ризиків, наприклад, для тих осіб, які займаються пошуком іншої роботи — навіть якщо для цього вони не планують виїжджати за кордон.

Така роз'яснювальна робота може проводитися в індивідуальному порядку під час звернень громадян, під час здійснення дільничними інспекторами міліції поквартирного та подвірного обходу помешкань. Робота із засобами масової інформації або виступи перед працівниками підприємств, студентами / учнями навчальних закладів, на зборах місцевої громади сприяє більш широкому охопленню цільових аудиторій.

Під час роз'яснювальної роботи застосовують такі методи:

- поширення листівок, брошур та інших інформаційних матеріалів серед громадян, які входять до групи ризику;
- проведення співбесід з громадянами, які планують виїзд за кордон чи до інших регіонів України з різних причин, особливо в пошуках роботи;
- проведення лекцій для учнів та студентів про торгівлю людьми та / або залучення спеціально підготовлених фахівців з неурядових організацій для проведення таких лекцій;
- звернення до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення).

Спеціалізовану інформацію (наприклад, статистичні дані, тенденції тощо) про торгівлю людьми можна отримати в місцевих / регіональних підрозділах боротьби з торгівлею людьми. Для отримання листівок, відео та іншої інформації про торгівлю людьми дільничному інспекторові слід особисто або через громадського помічника зв'язатися з найближчою регіональною неурядовою організацією, яка займається вирішенням цієї проблеми. Такі громадські організації, наявні практично в кожному регіоні України, тісно співпрацюють з підрозділами боротьби з торгівлею людьми ОВС, а також центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами зайнятості, освітніми установами та іншими закладами, яких також варто залучати до інформаційної роботи ДІМ.

Важливим засобом підвищення усвідомлення проблеми торгівлі людьми є участь в інформаційних кампаніях з питань протидії торгівлі людьми, які проводяться на національному, регіональному та місцевому рівнях.

7. Участь у переслідуванні злочинців

Виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили, є одним з основних завдань міліції²⁵. Також одним з основних завдань працівників служби дільничних інспекторів міліції є участь разом з іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ у виявленні та розкритті злочинів, скоєних на адміністративних дільницях²⁶. Безпосередній ж дії дільничних інспекторів міліції під час огляду місця події та роботи над розкриттям злочину наведені у «Положенні про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України», затвердженому Наказом МВС України від 24.09.2010 № 456.

Оскільки торгівля людьми належить до тяжких і особливо тяжких злочинів, дільничні інспектори міліції не проводять самостійної перевірки заяв і повідомлень про такі факти, але надають допомогу працівникам оперативних підрозділів (підрозділ боротьби з торгівлею людьми) в розкритті таких злочинів; проводять на дільницях систематичну роботу з виявлення осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес; з'ясовують обставини вчинення злочину, встановлюють його свідків, можливих учасників, прикмети злочинців; здійснюють обхід дворів, квартир, проводять бесіди з громадянами; визначають коло осіб з числа громадян, які мешкають на території обслуговування і які підлягають перевірці на можливу причетність до вчиненого злочину, забезпечують збирання інформації про них, беруть участь у їх перевірці; організують та особисто вживають заходів для переслідування і затримання осіб, які вчинили злочин.²⁷

Інформація про можливі факти торгівлі людьми, яка надходить у розпорядження дільничного інспектора міліції, повинна оперативно надаватися підрозділу боротьби з торгівлею людьми.

8. Надання допомоги постраждалим

8.1. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми

Наступним напрямком протидії торгівлі людьми є надання допомоги жертвам цього злочину. Тут надзвичайно важливим є вміння

25 Ст. 2 Закону України «Про міліцію» № 565-XII від 20 грудня 1991 р.

26 Пункт 2.3. «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 11.11.2010 № 550.

27 Пункт 4.7. «Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України», затверджено Наказом МВС України 24.09.2010 № 456.

вчасно виявляти постраждалих для уникнення повторної віктимізації цих осіб і забезпечення їм необхідної допомоги.

Слід мати на увазі, що багато з тих, хто став жертвами торгівлі людьми, не готові визнати себе постраждалими, або через брак розуміння цього явища, або через страх, сором чи зневіру в можливість отримання допомоги. Це ускладнює виявлення таких осіб, тому працівникам правоохоронних органів надзвичайно важливо вміти визначити фактори, які можуть вказувати на ситуацію торгівлі людьми.

З огляду на комплексну природу злочину торгівлі людьми, з'ясування всіх обставин може забрати багато часу. Для успішного визначення певних дій як торгівлі людьми найкраще проаналізувати їх з точки зору трьох елементів у визначенні цього злочину, про що йшлося вище (див. Визначення термінів).

Виявлення постраждалих від торгівлі людьми дільничними інспекторами міліції може відбуватися шляхом здійснення наступних заходів:

1. Робота з населенням за місцем проживання / навчання / роботи.
2. Робота «гарячих ліній» (або телефонів довіри).
3. Прийом звернень громадян.
4. За результатами оперативних дій правоохоронних органів (наприклад, перевірка закладів, де можуть використовувати примусову працю або примушувати до заняття проституцією).
5. Під час роботи на території обслуговування щодо виявлення осіб, які займаються жебрацтвом, особливо неповнолітніх чи осіб з обмеженими можливостями.

Під час з'ясування обставин імовірних жертв торгівлі людьми, варто звертати увагу на такі **показники**:

Загальна інформація

- **Обмеження особистої свободи людини** (обмеження у пересуванні, спілкуванні з іншими особами, особливо близькими, перебування під постійним наглядом тощо).
- **Особливості оплати праці** (фактичний розмір значно менший за стандартний; заробіток сплачується третім особам; наявність [невизначених] боргів; людина не може розпоряджатися заробленими грошми, не має доступу до них тощо).

- **Ситуація на робочому місці** (обман щодо виду та умов роботи; постійний нагляд; неможливість відмовитися від виконання певних видів робіт, неможливість повернутися додому тощо).

Об'єктивні та невербальні індикатори

- **Наслідки поганого поводження** (побиття; травми тощо).
- **Зовнішній вигляд** (неохайно байдужий, особливо це стосується жінок).
- **Психологічний стан** (людина залякана, замкнена; почуття тривоги; психологічна нестабільність; розгубленість тощо).
- **Відсутність документів.**

Одним з поширених видів експлуатації є примусова праця — це «будь-яка робота чи служба, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг»²⁸. Хоча це формулювання безпосередньо стосується лише одного з видів експлуатації, які згадуються у визначенні торгівлі людьми, ним можна керуватися і при визначенні інших форм експлуатації.

Варто також додати, що проведення співбесіди з постраждалими від торгівлі людьми може бути дуже болісною подією для них (див. Наслідки торгівлі людьми для постраждалих осіб). З огляду на той факт, що дільничний інспектор міліції не здійснює самостійного розслідування такої категорії справ, для нього буде зайвим проводити глибинне інтерв'ю для з'ясування різних подробиць обставин, у яких перебувала особа. У разі, якщо було виявлено більшість з показників, наведених вище, для дільничного інспектора міліції найкраще порекомендувати особі, яка імовірно постраждала від торгівлі людьми, звернутися до працівників спеціалізованого підрозділу, що займається такою категорією кримінальних справ, надавши необхідну контактну інформацію. Інший варіант — запропонувати постраждалому направити матеріали безпосередньо до такого підрозділу, щоб його працівники ініціювали зустріч з цією особою. У такому разі обов'язково необхідно пересвідчитися, що особа дає на це згоду.

---

28 Ст. 2 Конвенції про примусову чи обов'язкову працю № 29, Міжнародна організація праці.

8.2. Дотримання прав людини у роботі з постраждалими

Дотримання прав людини і принципів гуманізму є основою діяльності правоохоронних органів, що чітко відображено у нормативно-правових актах, якими керуються у своїй діяльності органи внутрішніх справ України.

Торгівля людьми є грубим порушенням прав людини, закріплених як у міжнародно-правових актах, так і в національному законодавстві України. За пріоритет у своїй роботі з жертвами цього злочину працівники міліції повинні визнати необхідність забезпечити дотримання прав людини по відношенню до цих осіб.

Одними з основних принципів²⁹ протидії торгівлі людьми є:

- забезпечення прав і свобод людини й громадянина, зокрема права на повагу до гідності, особисте життя, правову допомогу, відшкодування матеріальної та моральної шкоди;
- поваги і неупередженого ставлення до осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- конфіденційності інформації про осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- добровільності отримання допомоги особами, які постраждали від торгівлі людьми, та їх недискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- взаємодії органів виконавчої влади між собою, з відповідними органами досудового слідства та з громадськими і міжнародними організаціями.

Крім того, слід враховувати, що з прийняттям Закону України «Про протидію торгівлі людьми» на додаток до терміну «потерпілий» вводиться термін «особа, яка постраждала від торгівлі людьми» («постражданий»). Згідно з визначенням, яке міститься у статті 49 Кримінально-процесуального кодексу України, «потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду». В той же час, особа може отримати статус постраждалої від торгівлі людьми³⁰ та мати право на відповідну

²⁹ Ст. 3 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

³⁰ Ст. 15 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

допомогу і тоді, коли вона не бажає звертатися до правоохоронних органів та брати участь у кримінальному процесі³¹. Зважаючи на наведені вище чинники, які ускладнюють спілкування постраждалих з правоохоронними органами (див. Основні риси торгівлі людьми), пріоритетність допомоги постраждалим стає основним інструментом захисту прав таких осіб.

Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Постраждалі від торгівлі людьми заслуговують на повагу і допомогу незалежно від роду занять чи форми експлуатації. Для успішного подолання торгівлі людьми надзвичайно важливо захищати права постраждалих і надавати їм підтримку. Міжнародні документи, такі як Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми або План дій ОБСЄ з протидії торгівлі людьми та інші визначають мінімальні стандарти захисту прав постраждалих від торгівлі людьми:

- 1. Доступ до правосуддя і справедливе ставлення:** зокрема передбачає ставлення до потерпілих зі співчуттям і повагою до їхньої гідності, можливість отримати відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди, а також своєчасне інформування про відповідні процедури тощо.
- 2. Реституція і компенсація:** відшкодування шкоди, завданої постраждалим, повинно розглядатися як один з пріоритетів, якщо це неможливо зробити за рахунок зловмисників, відповідна матеріальна допомога з боку держави повинна полегшувати матеріальну скруту, в якій опиняються жертви.
- 3. Захист приватного життя та особистих даних / конфіденційність:** дотримання цих норм є особливо важливим для унеможливлення повторної віктимізації жертв, а також є одним із засобів забезпечення безпеки постраждалих.
- 4. Соціальна допомога та реабілітація:** життєві обставини, в яких опиняються жертви торгівлі людьми як під час експлуатації, так і після звільнення, завдають значних фізичних і психологічних травм, після повернення їм нерідко навіть немає куди подітися, вони втратили документи, потребують правової підтримки.
- 5. Період оговтання:** важливо надати постраждалим від торгівлі людьми достатньо часу на роздуми, що дозволить їм прийти

---

31 Згідно п. 6 ст. 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», «надання допомоги особі, яка постраждала від торгівлі людьми, не залежить від звернення такої особи до правоохоронних органів та її участі у кримінальному процесі».

до тями і прийняти свідоме рішення про подання свідчень у кримінальному процесі. Це також передбачає ряд адміністративних заходів для оформлення тимчасового або постійного дозволу на перебування іноземців у країні призначення.

Нерідко правоохоронні органи опиняються в ситуації, коли постраждалі відмовляються давати свідчення у кримінальній справі. У таких випадках тиск на постраждалих є недоречним — це може призвести до подальшого травмування особи; зрештою, існує загроза того, що потерпілий, який був змушений давати свідчення у справі, не буде готовий підтвердити їх у залі суду. При цьому важливо брати до уваги, що будь-яка особа «не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів»³².

8.3. Наслідки торгівлі людьми для постраждалих осіб

Торгівля людьми пов'язана з тяжкими формами насильства, котрі можуть призводити до травм, хвороб, а іноді й смерті. Ризики для здоров'я жертв численні і, зазвичай, нагромаджуються протягом усього процесу торгівлі людьми.

Фізичні пошкодження та захворювання репродукційної системи

Щодо постраждалих торгівці можуть скоювати низку насильницьких злочинів: зґвалтування, викрадення, фізичне насильство, психологічна травма, незаконне ув'язнення та рабство. В світі зафіксована значна кількість вбивств, пов'язаних з торгівлею людьми, та скоєння тяжких злочинів, таких як зґвалтування жінок та дітей, що є постійною рисою скоєння злочину незалежно від експлуатаційної мети.

Як приклад, можна згадати про жінок, які повертаються на батьківщину та у яких під час медичного огляду виявляються такі небезпечні для життя та здоров'я хвороби, як ВІЛ-СНІД, інші види інфекцій, що передаються статевим шляхом, і захворювання репродукційної системи. Ці захворювання, що часто супроводжуються небажаною вагітністю, є безпосереднім наслідком постійного гвалтування та примусового надання сексуальних послуг без засобів захисту багатьом клієнтам на день.

³² Ст. 63 Конституції України.

НАСЛІДКИ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

ВИДИ НАСИЛЬСТВА	НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я
<p>Фізичне насильство</p> <ul style="list-style-type: none"> • Вбивство • Фізичне насильство • Тортури • Позбавлення їжі, сну, медичного догляду • Незаконне ув'язнення 	<p>Шкода фізичному здоров'ю</p> <ul style="list-style-type: none"> • Позбавлення життя • Тяжкі тілесні ушкодження • Каліцтво • Недоїдання та виснаження • Загострення існуючих захворювань та травм
<p>Сексуальне насильство</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зґвалтування • Примусова проституція • Незахищені статеві зносини • Небажана вагітність • Примусовий аборт 	<p>Захворювання репродуктивної системи</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зараження ВІЛ-СНІДОМ • Іншими інфекціями, що передаються статевим шляхом • Ушкодження статевих органів • Ушкодження репродуктивних органів
<p>Психологічне насильство</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ізоляція — мовна та соціальна • Страх правоохоронних органів та неможливість отримати допомогу • Позбавлення свободи • Загрози насильством та іншими формами примусу • Наркозалежність • Емоційна маніпуляція 	<p>Шкода психічному здоров'ю</p> <ul style="list-style-type: none"> • Схильність до самогубства • Тяжкі депресії та нічні жахи • Почуття самотності та недовіри • Провали в пам'яті • Фізичне виснаження та безсоння • Емоційна самотність • Нездатність налагоджувати стосунки • Почуття провини та сорому

Посттравматичний синдром

Додатково до фізичних наслідків, багато жертв торгівлі людьми страждають від психологічних знущань, тому навіть за наявності висококваліфікованої психіатричної та психологічної допомоги вони можуть ніколи не повернутися до свого нормального психологічного стану. Найпоширенішою формою наслідків психологічного насильства є посттравматичний синдром, який зазвичай називають психологічною травмою.

В умовах, коли постраждалі переживають такі тяжкі події, вони навіть не можуть збагнути їхню природу та повірити, що це з ними могло статися. В більшості випадків головною причиною такого стану є переживання насильства настільки тяжкого, що воно не вписується в систему цінностей постраждалої особи та у її розуміння того, як мають поводитися люди. В результаті постраждалі не здатні усвідомити те, що відбувається, та можуть навіть заперечувати, що це коли-небудь з ними сталося.

Травма має не тільки руйнівний вплив на психологічне та емоційне здоров'я постраждалих, вона також створює особливості у ставленні до потерпілих в межах системи кримінальної юстиції.

Розуміння правоохоронними органами наслідків торгівлі людьми для потерпілих і пов'язаної з цим уразливості сприяє не лише усуненню уразливого стану, але й правильній побудові роботи з такими особами у рамках кримінального процесу.

Типові посттравматичні симптоми	
• Повторне переживання подій, що заподіяли травму	• Втомленість або виснаженість
• Тривожність, напади паніки	• Розлад сну, нічні кошмари
• Депресія	• Проблеми з пам'яттю
• Ворожість, дратівливість	• Труднощі, пов'язані з концентрацією уваги
• Головний біль, запаморочення	• Втрата апетиту
• Схильність до самогубства	• Біль у шлунку, черевній порожнині, спині
	• Шлунково-кишкові розлади

В осіб, які страждають від посттравматичних реакцій, симптоми часто зберігаються і виявляються через місяці чи роки. Через пережиті події жертви торгівлі людьми часто страждають на занижену самооцінку і відчуття безнадії. Почуття сорому, провини і ганьби особливо типові для потерпілих від сексуального насильства.

9. Взаємодія у сфері протидії торгівлі людьми

Як уже неодноразово зазначалося, ефективна протидія торгівлі людьми є можливою лише за умови залучення всіх установ і організацій, які можуть мати вплив на подолання факторів, які сприяють цьому

явищу. Утім, розрізнені зусилля навіть максимальної кількості сторін не зможуть досягти поставленої мети — такі зусилля повинні взаємодоповнюватися і здійснюватися у чіткій координації та співпраці між суб'єктами у сфері протидії торгівлі людьми³³, до яких належать органи державної на всіх рівнях, організації громадянського суспільства (не лише «спеціалізовані» неурядові організації, але й профспілки, релігійні громади тощо), міжнародні організації тощо.

9.1. Координація протидії торгівлі людьми на національному та місцевому рівнях

Першими з координації зусиль з протидії торгівлі людьми в Україні були ініціативи з боку численних громадських організацій ще наприкінці 1990-х років. Пізніше таку функцію перебрав на себе Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а з 2002 року постановою Кабінету Міністрів України було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми. Згідно з прийнятим восени 2011 року Законом України «Про протидію торгівлі людьми»³⁴, Кабінет Міністрів України постановою № 29 від 18 січня 2012 року визначив **Міністерство соціальної політики національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми**.

22 березня 2012 року Кабінет Міністрів України своєю постановою затвердив **Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2015 року**. Метою Програми є попередження торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють цей злочин, а також захист прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Зокрема, Програмою передбачається підвищити ефективність діяльності та посилити взаємодію органів державної влади у сфері протидії торгівлі людьми; підвищити рівень обізнаності населення у сфері протидії торгівлі людьми; збільшити кількість виявлених злочинів торгівлі людьми; забезпечити надання комплексу послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми.

На рівні регіонів утворено міжвідомчі координаційні структури, до сфери обов'язків яких належить здійснення координації зусиль з протидії торгівлі людьми серед установ і організацій на місцях. До таких органів

33 Ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

34 Ст. 6 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

входять представники переважної більшості органів влади регіонального рівня, так само як і представники ГУМВС / УМВС у відповідному регіоні.

9.2. Національний механізм взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми

Важливим моментом при реалізації заходів з протидії торгівлі людьми є створення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми³⁵:

1. З метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.
2. Реалізація Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, включає встановлення потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та пошук органів чи закладів, що можуть їх задовольнити. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, з метою ефективного надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, враховують вік, стан здоров'я, стать і спеціальні потреби таких осіб.
3. Суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, взаємодіють між собою у процесі протидії торгівлі людьми в рамках реалізації Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та співпрацюють з громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями.
4. Основні засади Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми:
  - 1) взаємне інформування з дотриманням принципу конфіденційності про злочини торгівлі людьми, передумови та причини торгівлі людьми, методи, що використовують торгівці людьми, необхідну допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми;

³⁵ Ст. 13 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-VI (набрав чинності 15.10.11).

- 2) спільна розробка програм, планів протидії торгівлі людьми;
- 3) спільна організація заходів з протидії торгівлі людьми;
- 4) обмін передовим досвідом діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

Затвердження та здійснення контролю за реалізацією Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, покладено на Кабінет Міністрів України.

Системний підхід до організації взаємодії різних суб'єктів протидії торгівлі людьми передбачає, перш за все, поінформованість партнерів про функції і повноваження один одного по відношенню до потерпілих від торгівлі людьми. У практичному вимірі, дільничні інспектори міліції повинні бути поінформовані про те, які установи можуть надавати ті чи інші послуги, що їх можуть потребувати потерпілі. Згідно зі статтею 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»:

1. Особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:
  - 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;
  - 2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;
  - 3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;
  - 4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України;
  - 5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
  - 6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

2. Іноземець та особа без громадянства, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім передбачених частиною першою цієї статті прав, має також право на:
  - 1) безоплатне отримання послуг перекладача;
  - 2) тимчасове перебування в Україні строком до трьох місяців, який може бути продовжено у разі необхідності, зокрема у зв'язку з їхньою участю в якості постраждалих або свідків у кримінальному процесі;
  - 3) постійне проживання на території України в порядку, встановленому законодавством.
3. Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції за місцем проживання особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

У разі виявлення ймовірних постраждалих від торгівлі людьми (див. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми), дільничний інспектор міліції має поінформувати таких осіб про можливість отримання необхідної допомоги з боку відповідних установ. З цією метою для дільничних інспекторів міліції бажано мати довідник з переліком установ та послугами, які вони можуть надавати, і контактними даними конкретних осіб або підрозділів, до яких, за необхідності, могли б звернутися постраждалі. Слід мати на увазі, що повідомлення даних, які можуть стосуватися обставин імовірного постраждалого, без його згоди може суперечити принципів про нерозголошення відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, яким керується у своїй діяльності міліція³⁶.

Серед партнерів у наданні допомоги постраждалим, особливе місце займають громадські організації, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми. Такі організації, як правило, мають значний досвід роботи з цією та іншими уразливими категоріями, а також і у наданні їм різноманітної допомоги. Співпраця з такими організаціями може також сприяти отриманню згоди з боку постраждалих на співпрацю з правоохоронними органами у розслідуванні кримінальних справ з торгівлі людьми і притягненні до відповідальності злочинців.

36 Ст. 5 Закону України «Про міліцію» № 565-XII від 20 грудня 1991 р.

ДОДАТКИ

Кримінальний кодекс України

Стаття 149. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

1. Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи, — караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.
2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.
3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка 1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову

вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

2. У статтях 149 та 303 цього Кодексу під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

3. Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності

Стаття 3

Терміни

Для цілей цього Протоколу:

- a) «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів;
- b) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (а);
- c) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються «торгівлею людьми» навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті;
- d) «дитина» означає будь-яку особу, що не досягла 18-літнього віку.

